

Gesprekken tussen federalisten in de jaren zestig.

De Vlaamse Volksbeweging op zoek naar bondgenoten in Wallonië

door Luc VANDEWEYER

Licentiaat in de geschiedenis

Na 1945 heeft de roep naar een staats hervorming in federalistische zin pas langzaam burgerrecht verkregen. Een organisatie die daarin een prominente rol heeft gespeeld was de Vlaamse Volksbeweging, afgekort als 'VVB', die vanaf 1956 als flamingantische drukkingsgroep verscheen in het politieke landschap. Om het federalisme te propageren is de VVB op zoek gegaan naar bondgenoten aan de andere kant van de taalgrens. Over het verloop van deze contacten is maar weinig bekend¹.

De relaties tussen de Vlaamse en de Waalse beweging zijn zelden hartelijk geweest omdat de Waalse beweging ontstond en zich bleef profileren als een reactie tegen de sterker wordende Vlaamse beweging. De opvatting dat wallinganten bondgenoten konden worden in de strijd tegen de unitaire staat, dook bij de vlaamsgezinden in het verleden nochtans herhaalde malen op. De VVB opteerde vooral in de jaren zestig voor deze laatste strategie. Het verloop van dat toenaderingsproces, werpt meer licht op de voorgeschiedenis van de staats hervorming die België vanaf 1970 institutioneel zou hervormen.

I. De eerste aarzelende contacten

In december 1952 werd een manifest voor federalisme gepubliceerd dat de geschiedenis zou ingaan als de 'akkoorden Schreurs-Couvreur' zij waren het resultaat van gesprekken in de loop van dat jaar tussen Vlaamse en Waalse federalisten. De impact was evenwel gering. De voornaamste verdienste was dat er een (naoorlogs) precedent was geschapen: Vlaamse en Waalse federalisten beseften nu dat het mogelijk was om, na overleg, tot één gemeenschappelijk standpunt te komen². Overigens was die positieve ingesteldheid niet algemeen in de Vlaamse beweging.

(1) Voor het onderzoek werd vooral gebruik gemaakt van het archief van de VVB dat zich op het secretariaat bevindt en van de publikaties van de organisatie. In het overzicht van de Waalse beweging door H. TODTS in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging. II*. Tielt/Amsterdam, 1975, blz. 1997-2004, wordt van contacten in de jaren zestig tussen Vlaamse en Waalse federalisten geen gewag gemaakt. Hij deed dat wel in *Hoop en wanhoop der Vlaamsgezinden*. Leuven, 1967, blz. 283-284, maar hij oordeelde dat die pogingen tot toenadering marginaal en volstrekt kansloos waren.

(2) A. SCHREURS, Le Congrès National Wallon. In: *l'Histoire du mouvement wallon. Journée d'étude de Charleroi*, 26 février 1978, blz. 47. Zie ook R. DE NOLF in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, blz. 505; F. VAN DER ELST, *De bewogen jaren. Mijn memoires 1920-1958*. Tielt, 1985, blz. 191-194. De tekst van deze akkoorden werd gepubliceerd in: *Het federalisme in Vlaanderen*. Schepdaal, 1962, blz. 220-223.

Eerder het tegendeel was de regel. De Walen konden zelden rekenen op een positief oordeel. De beschuldiging behept te zijn met een imperialistische geest tegenover Vlaams grondgebied werd vaak geopperd³.

De VVB startte haar bestaan met de afkondiging van een urgentieprogramma in 1956. De ideeën over culturele autonomie die de organisatie ontwikkelde, trokken de aandacht van Waalse federalisten. Op het hoofdbestuur van 29 september 1959 werd bevestigd dat er discrete contacten waren met Waalse federalisten⁴.

De man die een voorname rol zou spelen aan Waalse kant was Maurice Bologne, hoogleraar en oudgediende van de federalistische gesprekken uit het begin van de jaren vijftig. Hij was al sinds decennia actief als wallingant. De VVB-afdeling van Mechelen, waartoe VVB-topman Paul Daels behoorde, nam op 29 maart 1960 een voorhoederol op zich door een debat over het Vlaams-Waalse probleem te organiseren. Bologne vertegenwoordigde daar de Waalse federalisten. In de zomer van dat jaar schreef Bologne aan Daels: "Je crois que nous approchons de l'heure où une union Wallon-Flamande pour le fédéralisme ne sera plus une utopie"⁵.

Ook aan VVB-kant werd gehoopt op een Waalse federalistische agitatie. Hendrik Borginon, een belangrijk VVB-strateeg achter de schermen, hoopte dat de "oprechte" en "gefundeerde" angst bij de Walen voor een minoriteitspositie daarvan de motor kon zijn. "Jaren lang heb ik bij mijn vrienden het standpunt gepropageerd dat, indien het federalisme er ooit komt, het door de Walen zal afgedwongen worden, zodra ten gevolge van geleidelijke hervormingen, aan hun bevoorrechte positie gevoelig afbreuk zal worden gedaan. Er bestaat een ernstige kans dat de evolutie sneller zal gaan dan wij kort geleden dierven verhoppen". Maar hij moest wel bekennen dat de standpunten van de wallinganten het Vlaamse wantrouwen altijd weer aanwakkerden⁶.

Op dat ogenblik was er een grootscheepse agitatie in Vlaanderen voor een definitieve vastlegging van de taalgrens zonder een nieuwe talentelling. De historische ervaring met talentellingen was immers dat Vlaamse gemeenten verkozen tweetalig en daarna franstalig te worden en dat proces wilden de vlaamsgezinden stoppen. Aan Waalse, vrijzinnige kant was er irritatie over het feit dat zonder de Vlaamse katholieken geen nationale regering meer mogelijk was. Dit feit werd door hen aanvoeld als een rem op de uitbouw van hun machtspositie in Wallonië. Het verzet tegen de talentelling dat vooral door de Vlaamse katholieke opinie werd gedragen, versterkte die aversie bij de Waalse vrijzinnigen gevoelig. In een dergelijk klimaat lag het voor de hand dat in beide kampen mensen heil zouden

(3) Bijvoorbeeld in: *Na Raad ter Daad*, proefnummer, nr. 2, half juni 1952, het tijdschrift van de latere VVB-voorman Flor Grammens. Grammens verweet de Walen ook een sterkere neiging tot criminaliteit en gewelddadigheid.

(4) Het verslag van deze hoofdbestuursvergadering bevindt zich in de 'papieren Grammens', archief VVB.

(5) Bologne aan Daels, 16 augustus 1960, Pap. VVB. Zie ook de biografie van Bologne door R. DE NOLF in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, I. Tielt, 1973, blz. 203.

(6) Borginon aan Pieter Geyl, 20 jan. 1961, in: *Geyl en Vlaanderen III*. Kapellen, 1975, brief nr. 557, blz. 453-454.

zien in een opdeling van België door een min of meer vergaande staats hervorming. Het kwam er dan op aan elkaar te vinden.

Vanaf het begin van 1961 werkte er in de schoot van de VVB een commissie voor buitenlandse aangelegenheden met als hoofddoel het leggen van contacten over de taalgrens. Een eerste officiële bijeenkomst met Waalse federalisten had plaats op 4 februari. Er werd besloten die contacten te bestendigen in een soort "Centre de contact des fédéralistes flamands et wallons". Het Waalse secretariaat zou bij Bologne berusten. Dit centrum moest een gemeenschappelijk manifest uitwerken, hetgeen dan aan de regering kon overhandigd worden. Op de vergadering van 18 maart werd al een eerste ontwerp besproken⁷.

De gesprekken liepen niet van een leien dakje. Bologne had in een brief aan Daenen laten verstaan dat de VVB een anti-Waalse houding zou aangenomen hebben door in één van haar talrijke moties aan de regering, te eisen dat de overheidssubsidies zouden verdeeld worden volgens de bevolkingsaantallen. In werkelijkheid werd er een "billijke verdeling" geëist maar het incident toont aan hoe gevoelig de Waalse federalisten waren voor de financiële eisen van de Vlaamse beweging⁸.

Ondanks dergelijke wrijvingen groeide de belangstelling van de Waalse federalisten. Op een volgende contactvergadering op 6 mei 1961 waren er vertegenwoordigers van Le Congrès Wallon, La Wallonie Libre en de Fondation Charles Plisnier. Samen vertegenwoordigden deze groepen een breed levensbeschouwelijk scala. Er werd geopteerd voor een uitgebreid Vlaams-Waals overlegcentrum. Het is opmerkelijk dat bij de Waalse deelnemers een zekere wrok bestond tegenover de hoofdstad. Dat hadden de VVB-ers tenminste zo begrepen: "De Walen waren er roerend mee eens dat de agglomeratie Brussel zoals ze diende vastgelegd te worden, de 19 Brusselse gemeenten omvatte en niets meer". Daarnaast was het Renardisme onderwerp van de dag. De Luikse socialistische vakbondsleider André Renard, had een vooraanstaande rol gespeeld in de pas afgelopen winterstakingen tegen de eenheidswet. Hij voelde zich verraden door de socialistische partij die zijn confrontatiepolitiek had afgeremd. Hij zocht een uitweg in een Waals gauchisme met een krachtige regionalistische inslag en stichtte de MPW, de Mouvement Populaire Wallon. Die nieuwe loot aan de wallingantische stam was, volgens sommige Waalse gesprekspartners, louter een anti-vlaamse eruptie. Kon Renard wel als een federalist beschouwd worden? Ze meenden bij hem eerder een doorgedreven Waals nationalisme met separatistische inslag waar te nemen⁹.

(7) Mededeling door C. Daenen, een van de Vlaamse onderhandelaars, op een programmadag van de VVB op 9 april 1961, verslag in Pap. VVB.

(8) Commissie voor buitenlandse relaties, vergadering van 22 april 1961, Pap. VVB. Clemens Daenen zou van VVB-kant jarenlang de Commissie leiden. Hij was een katholiek germanist met een verleden in de Groot-Nederlandse beweging. Hij stapte in het Verdinaso waar hij de Bourgondische koerswijziging volgde. Hij was tijdens de Duitse bezetting betrokken bij het verzet. Hij was getrouwd met een Waalse vrouw. Zie R. HAESERYN, *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, I. Tiel, 1973, blz. 364.

(9) Commissie voor buitenlandse relaties, vergadering van 6 mei 1961, Pap. VVB.

II. Renard versterkt het wallingantische front

De VVB had de agitatie tegen de eenheidswet met argusogen gevolgd en had de wallingantische aspecten ervan opgemerkt. In de nieuwjaarsboodschap, begin 1961, werden "... de onbesuisde en soms haatdragende uitlatingen van bepaalde Waalse leiders aan het adres van de Vlamingen" afgekeurd. De tweeledigheid van België werd er scherp door aangetoond en in de toekomst zou het samenleven van Walen en Vlamingen daardoor moeilijker worden. Op 12 januari 1961 nam het hoofdbestuur acte "... van de federale strekkingen, die in ruime Waalse kring tot uiting gekomen zijn naar aanleiding van de moeilijkheden die in het land zijn opgerezen". De herstructurering van de Belgische staat zou in het zuiden nu stellig meer voorstanders vinden, hetgeen als een positieve ontwikkeling werd beschouwd¹⁰.

Een opvallend kenmerk van de renardistische beweging was dat ze zich sterk verzette tegen de verdere industrialisering van Vlaanderen. Die industrialisering werd beschouwd als de rechtstreekse oorzaak van de afgang van Wallonië. De geruchten dat de VVB gesprekken met Renard overwoog, ontlokte een bitse reactie van volksvertegenwoordiger Gerard Van den Daele, een Gentse ACW-politicus die zich als zeer Vlaamsgezind had laten opmerken. Hij verweet de VVB dat, na het verzet van Renard tegen de vestiging van het staalbedrijf Sidmar in de Gentse kanaalzone, elk gesprek verwerpelijk was. Hij eiste dat de VVB elk contact publiek zou verbreken. Op dat ogenblik waren er nog geen gesprekken en VVB-secretaris Guido Roscam schreef dit aan het Kamerlid maar hij voegde er aan toe: "Het lijkt me niet uitgesloten dat Renard de man is met dewelke we zullen moeten praten. Bovendien kunnen we het bestaan van de Waalse volksbeweging niet negeren, vooral omdat een Vlaams-Waals gesprek zich meer en meer opdringt". De VVB was vast van plan geen enkel kanaal op voorhand uit te sluiten¹¹.

Ondertussen baarde de MPW de VVB ook zorgen want Renard leek niet van plan Brussel los te laten. De MPW, die nochtans een sterke Luikse kleur had, was zelfs officieel en bewust in Brussel gesticht op 31 mei 1961. Op 19 juni maakte de beweging een "oproep tot het Vlaamse volk" bekend die als agressief ervaren werd. De VVB reageerde onmiddellijk en verwierp "met kracht" de taalpolitiek van het MPW te Brussel. Nochtans had het MPW in zijn stichingsmanifest beweerd dat de centrale regering Vlaanderen economisch bevoordeelde en dus een anti-Waalse houding aannam. Het kapitaal was de bondgenoot van de regering en keerde Wallonië de rug toe omdat de socialistische stempel daar sterk was. De 'socialisering' van de holdings en het invoeren van een plan-economie kon slechts via federalisme verwezenlijkt worden vermits Vlaanderen dit zou blijven verhinderen. Omdat de demografische evolutie bovendien in het voordeel speelde

(10) *Berichtenblad van de Vlaamse Volksbeweging*, jan. 1961 met 'decemberbalans', en feb. 1961 met 'nieuwjaarsboodschap van de VVB' en 'standpunt van het hoofdbestuur'.

(11) G. Van den Daele aan Maurits Coppieters (VVB-voorzitter) en Wilfried Martens (voorzittend bestuurslid), 24 mei 1961. G. Roscam aan Van den Daele, 17 juni 1961, Pap. VVB.

van Vlamingen en katholieken, was de geëiste federalistische hervorming zeer dringend¹².

III. Openlijke contacten

De gesprekspartners meenden dat de tijd gekomen was om openlijk naar buiten te treden. Een van de middelen was het uitwisselen van sprekers voor debatten en voordrachten in het anderstalige landsdeel. Maar welke taal zou dan gebruikt worden? Bologne wees er de VVB-ers op dat Nederlands spreken in Wallonië een onhaalbare kaart was en het initiatief zou doen mislukken. Een Vlaamse redevoering "zou alleen de anti-Vlaamsgezindheid van de Walen aanwakkeren." Bovendien waren er geen wallinganten die het Nederlands voldoende beheersten om in Vlaanderen het woord te kunnen voeren. Ook de hoofdstad was een probleem want daarover was er geen overeenstemming. Een gezamenlijk optreden zou dat openbaar maken. Een oplossing voor het statuut van de hoofdstad kon slechts gevonden worden in het kader van een gezamenlijk federalistisch plan voor heel België. "Immers voor een afzonderlijke regeling van het probleem Brussel komen de tegengestelde belangen van Walen en Vlamingen te sterk naar voren". Bologne kon nog medelen dat de reacties van de Waalse pers op Vlaams-Waalse gesprekken eensgezind gunstig waren. Dat was een stimulans om verder te doen¹³.

De gesprekspartners beseften dat ze nog relatief zwak stonden. Er was niet alleen tegenstand in eigen flamingantische en wallingantische kring. De weerzin in unitaristische milieu's was veel belangrijker. Wat zou bovendien het onberekenbare en radicale MPW van Renard doen? Het MPW was de eerste wallingantische beweging die een massakaracter had. Clemens Daenen, die de MPW sterk wantrouwde, pleitte ervoor om tot "... een eensgezind standpunt van alle Vlaamse federalisten te komen tegenover de Walen en inzake de verschillende aspecten van de federalistische oplossing die wij moeten voorstaan". De Vlaamse federalisten moesten intern elke verdeeldheid vermijden want hij vermoedde dat de Waalse socialisten zich wel eens bij het MPW-standpunt konden aansluiten en dat zou de Waalse federalistische beweging een sterk overwicht geven. Zij zou veel machtiger worden dan de Vlaamse. Overleg met de Volksunie leek hem daarom gewenst¹⁴.

Ook aan Waalse kant was er onzekerheid. De MPW dreigde de al langer gevestigde federalistische organisaties leeg te zuigen. Op een studiedag van Waalse federalisten in Luik op 15 oktober 1961 vertegenwoordigde Paul Daels de VVB. Daels leefde in de overtuiging dat de studiedag een besloten karakter had. Achteraf

(12) Antwoord van de VVB op de 'oproep tot het Vlaamse Volk' door W. Martens aan de pers gestuurd op 22 juni 1961, Pap. VVB. Zie *Berichtenblad van de VVB*, juli 1961. Het blad van Renard *La Wallonie* reageerde op 27 juni 1961 op dit antwoord van de VVB. Het was positief over de bereidheid van de VVB tot samenwerking en het bood een dialoog aan. De oproep van het MPW werd becommentarieerd in de pers op 31 mei 1961. Over de stichting van de MPW: R. MOREAU, *Combat syndical et conscience wallonne. Du syndicalisme au Mouvement Populaire Wallon 1943-1963*, Brussel, 1984, blz. 249-255.

(13) Vergadering van het bureau van het Waals-Vlaamsoverlegcentrum, 2 juni 1961, Pap. VVB.

(14) Daenen aan Daels, 6 nov. 1961, Pap. VVB. Dat overleg met de Volksunie is er nooit gekomen. Er zijn tenminste geen sporen te vinden in het VVB-archief.

verschenen er toch verslagen in de pers en op de franstalige televisie, "...door mij niet verwacht noch gewenst en hebben mij onaangenaam verrast." Zijn aanwezigheid bleef immers niet onopgemerkt. Nadien vernam hij dat de ruchtbaarheid moest dienen, "...teneinde aldus hunne positie tegenover de beweging van de heer Renard te versterken"¹⁵.

De gestage opgang van de MPW werd bekroond met een congres te Namen op 18 en 19 november 1961. De VVB stuurde Clemens Daenen als waarnemer. Hij kwam vol wantrouwen terug. Daenen beschouwde de verrassend gematigde resoluties als "louter camouflage" en hij noemde Renard "...een volmaakt volksmenner en demagoog, die alle snaren van het volksgemoed weet te betokkelen en steeds met een volledig succes: hij kan achtereenvolgens en op elk gewenst ogenblik diep-menselijk aangrijpend en ontroerend zijn, hij kan aansporen tot redelijkheid en begrip, hij kent uitbarstingen van passie en woede, hij kan volksgemoedelijk zijn, hij beheerst en gebruikt op meesterlijke wijze de humor... en met dit alles is hij in direct contact met zijn toehoorders en sleept ze mee waar hij ze hebben wil..." Dus zeker geen betrouwbare partner en zijn besluiten waren daar ook naar:

1. "Het federalisme van Renard is een federalisme met drieën". Zijn voorstellen zouden de verfransing van Brussel bevorderen.

2. "Het MPW-federalisme is bovendien uitgesproken imperialistisch". Er was voorzien dat verdere verfransing van Vlaamse gemeenten kon gebeuren met de *liberté du père de famille* als motor. Culturele en linguïstische normen werden verworpen.

3. "Uit dit alles blijkt ten overvloede, ondanks alle verbaal gezwam, dat het federalisme van Renard essentieel anti-Vlaams is. Dit blijkt bovendien nog uit zijn verzet tegen de vestiging van elke zware industrie in Vlaanderen; deze moet het monopolie blijven van Wallonië! Hij is 'helemaal niet gekant' tegen de industrialisatie van Vlaanderen, maar dit moet zich tevreden stellen met een lichte industrie, die zoals iedereen weet, zoveel gevoeliger is aan conjunctuurschommelingen..." Voorzitter Maurits Coppieters nam openlijk standpunt in via het *Berichtenblad*. Hij nam positieve zaken waar maar hij meende dat het congres "zeker niet het congres van de ophelderingen en van de waarheid is geworden..." Hij laakte het expansionisme en de agressieve houding ten aanzien van de Sidmar-vestiging in Zelzate¹⁶.

(15) Nota inzake de aanwezigheid van dhr. Paul Daels op de Vlaams-Waalse studiedag te Luik, 15 oktober 1961, Pap. VVB.

(16) Indrukken over het MPW-congres, Namen 18-19 nov. 1961. Zie ook *Open Venster*, nr. 3, bijlage bij *De VVB-Gids*. Vertrouwelijke inlichtingen, enkel bestemd voor de leden van de Algemene Raad van de Vlaamse Volksbeweging, 11 jan. 1962, Pap. VVB. *Berichtenblad van de VVB*, nr. 9-10, dec. 1961. Een bespreking van het congres in: R. MOREAU, *Combat syndicale et conscience wallonne. Du syndicalisme clandestin au Mouvement Populaire Wallon*. Brussel, 1984, blz. 267-275. In het weekblad *De Linie*, 24 nov. 1961, blz. 1, werd in een bespreking van het MPW-congres gewezen op de heftige anti-Vlaamse tendens. Het blad steunde de VVB maar zag nu geen kansen meer voor samenwerking tussen Waalse en Vlaamse federalisten.

Wat voor beeld hadden de militanten van de VVB op dat ogenblik van Wallonië en de Walen? Aanduidingen daarvoor zijn te vinden in het blad voor kaderleden dat in november van dat jaar antwoorden formuleerde op de vraag "Waarom is het federalisme actueel?" "Omdat Wallonië, wanneer het niet meer alleen het hoge woord kan voeren, zich verdrukt voelt en wanneer het niet langer de Vlaamse volkskracht kan afschermen en uithollen, in onze demografische meerderheid een bedreiging ziet". Ook nog: "Omdat de Waalse minderheid in België bescherming vraagt. De angst voor de Vlaamse meerderheid is in Wallonië haast algemeen". Een gebeurlijke overheersing door Vlaanderen werd "overigens volkomen denkbeeldig" geacht. De Walen vreesden wat ze zelf de Vlamingen sinds 1830 hadden aangedaan: "...een feitelijke kolonisatie van het Vlaamse landdeel door Waalse beampten en industriële verbonden met de francofone 'elite' uit de Vlaamse gewesten"¹⁷.

IV. Een federalistische doorbraak?

De verdere verspreiding van de federalistische idee knaagde in Vlaanderen electoraal vooral aan de CVP. Dat dwong deze partij om een standpunt in te nemen over de Vlaamse-Waalse verhoudingen, tot grote vreugde van de VVB die dat feit voor een deel toeschreef aan haar agitatie. "Wij zouden aan objectiviteit tekort schieten indien wij niet moesten erkennen dat de CVP althans een poging heeft gedaan om tot een oplossing te komen inzake de Vlaams-Waalse verhoudingen". Er waren nog wel "enkele onaangename bepalingen", maar de meeste maatregelen maakten "een goede indruk". Ze wilden niet te vroeg juichen want de CVP was zwak in Wallonië en: "Voor zover we ze kennen zullen de Walen niet zonder slag of stoot afzien van hun bevoorrechte positie". Toch was de VVB van oordeel "dat het niet waar is dat de botsingen op het federale vlak tussen Vlamingen en Walen onvermijdelijk zijn". Ondanks alle scepsis bleef de organisatie geloven in een federalistische boedelscheiding zonder slaande ruzie¹⁸.

1961 was een opmerkelijk jaar geweest voor Vlaams-Waalse betrekkingen, zoals de VVB tevreden vaststelde. Het MPW was vanaf dat jaar beginnen knagen aan de Waalse linkerzijde en daardoor begonnen de Waalse BSP-federaties naar het federalisme te neigen. De communautaire problematiek was op de regerings-agenda gezet. De eerste mars op Brussel had de kracht aangetoond van de Vlaamse beweging. De CVP had een manifest bekend gemaakt over de Vlaams-Waalse betrekkingen. De noodzaak om die verhouding op afdoende wijze te regelen via een zekere federalisering werd door steeds meer mensen bijgetreden¹⁹.

Op 16 december 1961 kwam het Waals-Vlaams overlegcentrum nog eens formeel bijeen om de toestand te bespreken. De VVB wilde haar gesprekspartners polsen over een nog meer doorgedreven federalisering. Het MPW-congres van 18 en 19 november was pas voorbij en de standpunten die daar werden ingenomen vormden een goede aanleiding om de overzijde uit haar tent te lokken. De VVB-ers

(17) VVB-Gids, Tijdschrift voor Kaderleden. nov. 1961.

(18) VVB-Gids, Maandelijks Tijdschrift voor Kaderleden van de VVB. dec. 1961.

(19) VVB-Gids, Maandelijks Tijdschrift voor kaderleden van de VVB. jan. 1962.

stelden dat ze teleurgesteld waren over het MPW-standpunt van fédéralisme à trois. Ze zouden zich daartegen vastbesloten verzetten. De Waalse gesprekspartners verzekerden de VVB dat de MPW al aan het aftakelen was via recuperatie door de socialistische partij. Een uiteenvallen van de MPW zou "het echt Waals federalisme van La Wallonie Libre en het Congrès National Wallon", doen aangroeien. Zij waren in ieder geval tegen elk federalisme met drie. Er waren maar twee volken in België. Op die basis kon de samenwerking voortgezet worden. Daenen besloot: "Deze Walen zijn, in tegenstelling met wat wij gevreesd hebben, niet besmet door het chauvenistisch en imperialistisch nationalisme van de MPW". Er was dus reden tot hoop²⁰.

V. Het VVB-standpunt wordt harder

De VVB-irritatie zou daarna groeien en een verwijdering veroorzaken. Die verharding tegenover Wallonië werd gestimuleerd door het besef dat de economische en demografische evolutie onontkoombaar in het voordeel van Vlaanderen werkten. Hendrik Borginon zag de financiële machtsgroepen afzwelken naar het Noorden van het land. "Waarom? Vrees voor een radicaler socialisme in Wallonië, waar althans de groep-Renard een veel scherpere houding aanneemt dan de meest invloedrijke socialisten in Vlaanderen. Een soort Tito-regime, dat zij terecht of ten onrechte vanwege Renard vrezen, oefent op de geldmachten niet de minste bekoring"²¹.

Bovendien bleken de Waalse MPW-militanten uiteindelijk niet zo talrijk te zijn. Op 15 april 1962 stapte een MPW-betoging door de straten van Luik. Het VVB-blad *Doorbraak* was wat verrast door de relatief geringe opkomst, minder dan verwacht. Het blad besloot dat het bewijs "NIET" werd geleverd dat de MPW "doorbreekt"²².

Paul Daels, die Coppieters was opgevolgd als voorzitter, stelde op het congres van 6 november 1962 vast dat Vlaanderen economisch nog altijd een flinke achterstand had op te halen. Vanuit die vaststelling wilde hij "een zeer hartig woord spreken tot de zogenaamde Waalse broeders". Een gesprek zou maar mogelijk zijn "op basis van wederzijdse eerbied en goede trouw. En wij zijn van Waalse zijde de leugens en de verdraaiingen volkomen en definitief beu! (applaus)". Aan de MPW werd gevraagd om onverwijld haar afdeling in Zaventem op te heffen. Wallonië moest aan elke gebiedsroof verzaken. "Vrienden, deze verhouding met de Walen voert ons naar de cruciale vraag: is de unitaire staat nog democratisch leefbaar?"²³.

(20) Verslag door Daenen van de vergadering van het overlegcentrum, 16 dec. 1961. Aan VVB-zijde waren aanwezig: Daenen, J. Van Waeg, J. Van den Broeck; aan Waalse zijde: Bologne, Carlier, Schreurs, Romain, Coquelet. Zie: *Open Venster*, nr. 3, Bijlage bij *De VVB-Gids*. Vertrouwelijke inlichtingen, enkel bestemd voor de leden van de Algemene Raad van de VVB, 11 jan. 1962.

(21) Borginon aan P. Geyl, 2 jan. 1962, in: *Geyl en Vlaanderen III*. Antwerpen, 1975, brief nr. 570.

(22) *Doorbraak*, nr. 4, april 1962, blz. 6; J. SMITS, *Democratie op straat. Een analyse van de betogingen in België*. Leuven, 1984, blz. 185. De betoging zou 7500 deelnemers geteld hebben hetgeen gevoelig minder was dan de marsen op Brussel in dezelfde periode.

(23) Rede Daels op VVB-congres, 6 nov. 1962, Pap. VVB.

Eind 1962 lanceerde de VVB 3 slogans die de temperatuur verder opdreven : "Een Vlaming = een Waal ; geen grondswetsherziening zonder voorafgaande zetelaanpassing ; geen paritaire senaat in de unitaire staat." Deze eisen stuurden aan op een numerieke versterking van de Vlamingen in het parlement. De achterliggende bedoeling was dat deze eisen de Walen zouden aansporen om vragende partij te worden in het federaliseringsdebat hetgeen de Vlaamse positie zou versterken. "Door de doorvoering van de zetelaanpassing zullen de Walen en Franssprekende Brusselaars de unitaire structuur zelf willen doorbreken om te komen tot een gezonde hervorming in federale zin"²⁴.

Het VVB-congres in Leuven op 9 en 10 maart 1963 bevestigde de harde houding tegenover Wallonië maar erkende wel dat de vrees voor achteruitgang in het Zuiden gerechtvaardigd was. Maar : "Wij kunnen ons niet om het lot van de Walen bekommeren, zolang wij ons eigen lot zelf niet in handen hebben." Aan de Waalse eisen kon slechts tegemoet gekomen worden nadat de Vlaamse achterstand zou weggewerkt zijn. Niet iedereen vond die houding krachtig genoeg. Aan één van de critici, Herman Bouchery, werd geschreven : "Een verstrakking van de houding ten overstaan van de Walen was juist een der kenmerken van dit congres." In het weekblad *De Vlaamse Linie* van 22 maart verantwoordde VVB-topman Raimond Derine een onverwachte terughoudendheid vanwege de VVB tegenover het federalisme in vergelijking met het jaar daarvoor. De VVB wilde daarvoor vermijden : "...ten onrechte over een kam te worden geschoren met federalisten van het slag van de MPW, die niet hetzelfde willen als wij en die vele, ook goedgezinde mensen doen huiveren".²⁵

De agitatie werd verdergezet door een voettocht op 11 mei 1963 naar Zelzate. De mars stond in het teken van de vernederlandsing van het bedrijfsleven maar "onze voettocht naar Zelzate zal meteen de beste replek zijn op de sabotagedaden en verdere pogingen van Waalse zijde om stokken te steken in de industrialisatie van Vlaanderen, of er hun alleenheerschappij bot te vieren". Op 26 mei zouden vijf autokaravanes het Vlaamse land doorkruisen om de eis voor zetelaanpassing te ondersteunen. "En gedenk het, kaderleden, op 26 mei wordt te Charleroi een grote Waalse betoging georganiseerd, waar arrogantie en dubbelzinnigheid niet zullen ontbreken. Zorgt dus voor een daverend Vlaams antwoord op diezelfde dag". Deze woorden waren van voorzitter Paul Daels en kaderden in het "lente-offensief 1963"²⁶.

(24) Kaderdag van arrondissement Antwerpen II dat alle buitengemeenten rond de Antwerpse agglomeratie omvatte. Het citaat werd uitgesproken door de prominente VVB-er Dr. Herman Wouters. Er waren ongeveer 50 aanwezigen die door het CVP-bestuur van de gemeente Hove officieel ontvangen werden. Verslag in *De Standaard*, 19 dec. 1962.

(25) VVB-Gids, Tijdschrift voor kaderleden, mei 1963. Schrijven (waarschijnlijk door P. Daels) aan H. Bouchery, 17 april 1963. In antwoord op brieven van Bouchery van 15 maart en 2 april 1963. Pap. VVB. *De Vlaamse Linie*, 22 maart 1963, blz. 1 en 2. Met federalisten "van het slag van de MPW" werd ook de Volksunie bedoeld. Derine was een der promotoren binnen de VVB van terughoudendheid tegenover het federalisme omdat de VVB in het andere geval al te zeer een steunpilaar van de Volksunie werd en zo de CVP electoraal aanvroet. Het is typerend dat hij de MPW als boeman gebruikte.

(26) Dienst 'Organisatie' van het hoofdbestuur aan kaders en besturen, 27 april 1963, Pap. VVB.

VI. Walen vragen verder overleg

Een klein groepje VVB-ers praatte in de vroege lente van 1963 met de MPW-sympathisant en jurist prof. Charles Perin, vroeger raadgever van de op 7 juli 1962 overleden Renard, en met Bologne. Daenen vond het gesprek "z  er interessant". "Het is niet onmogelijk het Waals-Brussels eenheidsfront te verbreken en de Walen tot een fédéralisme    deux te dwingen". Probleem bleef wel dat de gesprekspartners de wettelijke vastlegging van de taalgrens niet aanvaardden²⁷.

Bologne was positief gestemd na het gesprek. Er waren gemeentelijke en nadien wetgevende verkiezingen in het vooruitzicht en het kwam erop aan het federalisme op de politieke agenda te duwen. Daarvoor hadden Waalse en Vlaamse federalisten elkaar nodig. Bologne had geen moeite met de principes die de VVB verdedigde, maar hun praktische toepassing was een andere zaak: "Le problème de Bruxelles reste évidemment la 'pomme de discorde'..." Als de VVB de gesprekken wilde verder zetten wou hij vertegenwoordigers uitnodigen van groepen als MPW, Rénovation Wallonne, Front Wallon...²⁸.

Ook Perin wilde het hernieuwde contact verder zetten. Het hoofdbestuur van de VVB wilde dat ook maar stelde voorwaarden: de bestaande taalgrensafbakening werd beschouwd als definitief; het federalisme met drie werd verworpen; de faciliteiten voor franstaligen in de zes Vlaamse randgemeenten rond Brussel werden niet als een definitieve verworvenheid beschouwd. Dat waren zware eisen, zeker voor MPW-oren, want ze aanvaardden betekende het laten vallen van de radicale Brusselse bondgenoten die snel sterker werden. Bovendien moesten de Luikenaars hun propaganda rond de Voerstreek staken, hetgeen de MPW tot dusver naar hartelust had gedaan. Het VVB-kaderblad verwittigde de militanten dat er terug gesprekken zouden komen: "Indien de Walen waarborgen vragen tegen een zogenaamde mogelijke minorisatie, dan zijn wij bereid die te onderzoeken, maar dan nog alleen in federalistische zin. En de vraag moet hier worden gesteld of de tijd niet aangebroken is om het contact met de Walen op die basis terug op te nemen?"²⁹

Of er op korte termijn een nieuw gesprek heeft plaatsgevonden is uit het bronnenmateriaal niet af te leiden. De MPW hield de deur op een kier. Voorzitter Jacques Yerna, die Renard was opgevolgd, werd enkele keren door VVB-afdelingen uitgenodigd voor debatten in Vlaanderen. Op 11 mei 1964 verklaarde hij in Lokeren dat de aanvankelijk anti-Vlaamse strekking in de MPW grotendeels voorbijgestreefd was. De vooruitstrevende krachten in Vlaanderen en Wallonië moesten samenspannen om België te hervormen³⁰.

(27) Daenen aan Daels, 17 april 1963, Pap. VVB.

(28) Daenen aan Daels, 1 juni 1963, Daenen had de brief van Bologne ontvangen op 30 mei, Pap. VVB. *De Linie*, 24 mei 1963, p. 1, had in het MPW-blad *Combat* de strekking veld zien winnen die met de Vlaamse federalisten wilde praten.

(29) Hoofdbestuur, 18 juli 1963. M. De Geest aan Daenen, 25 juli 1963. Pap. VVB. *VVB-Gids, Blad voor Kaderleden van de VVB*, juli 1963.

(30) *Doorbraak*, 22 mei 1964, p. 3.

Bologne bezocht als waarnemer het VVB-congres te Kortrijk op 24 en 25 oktober 1964. De VVB was daar niet mals voor de zuiderburen. Inzake de Voerstreek hield de VVB zich het recht voor "de schuldige kortzichtigheid van de Walen te gispēn". Hen werd gebrek aan zin voor federalistische consequenties verweten. "Ziet gij dan niet, dat gij met uw onzinnige anti-Vlaamse hetze slechts één doel bereikt: Brussel in zijn dominerende positie te versterken..."³¹

Bologne vond de kwestie van de Voerstreek: "une question stupide entre toutes puisqu'elle n'a son origine ni dans l'action flamande ni dans l'action wallonne et qu'elle risque cependant de creuser une fosse difficilement franchissable entre les fédéralistes flamands et wallons". De Waalse these was dat de betrokken bevolking zelf moest beslissen na grondige voorlichting. "Voyez-vous une solution plus conforme à l'idéal démocratique?"³². De stelling van de Vlaamsgezinden was evenwel dat de Voerbevolking ontegensprekelijk een Vlaams dialect sprak en dus bij Vlaanderen hoorde. Het aanvaarden van de Waalse these zou betekenen dat de hele taalgrensafbakening op de helling kon gezet worden en dat was voor de Vlaamsgezinden onbespreekbaar.

Ook de Waalse pogingen om via het inbouwen van grendels in de grondwet, Wallonië's politieke minorisatie in het parlement tegen te gaan, werd door de VVB met klem verworpen. Voor de VVB mocht de zetelaanpassing – die in Vlaanderen voordeel zou zijn – niet gekoppeld worden aan waarborgen voor de Walen, "omdat deze koppeling een miskenning is van de democratische rechtsprincipes en omdat hij de groeiomogelijkheden van de Vlaamse gemeenschap belemmert"³³.

Het Vlaams-Waals overlegcentrum kwam nog eens samen op 18 dec. 1964. Perin en Yerna stelden daar dat de Waalse socialisten meer en meer afzwenkten in wallingantische richting. Daaruit kon een nieuw Wallonië groeien. Bologne en Perin toonden zich bereid de Vlaamse eis om de provincie Brabant te splitsen in te willigen. Dat zou nochtans de perspectieven van de franstaligen in Vlaams-Brabant grondig fnuiken³⁴.

Ondertussen probeerden de regeringspartijen om de wind uit de federalistische zeilen te nemen door een 'vaste commissie voor de verbetering van de betrekkingen tussen de gemeenschappen' op touw te zetten. De VVB was vijandig gestemd want er zaten enkel mensen uit de traditionele partijen in en bovendien was de commissie numeriek samengesteld op een manier die haar niet zinde: "De ongezone Waals-Vlaamse verhouding en de overdreven vertegenwoordiging van Brussel", kreeg geen steun van de VVB³⁵.

(31) *Doorbraak*, 30 oktober 1964, blz. 1.

(32) Bologne aan Daels, 26 okt. 1964, Pap. VVB. De agitatie van de MPW tegen het overhevelen van de Voerdorpen naar Limburg was al langer bezig. In *Doorbraak* van maart 1962 werd de "terreur" van de "MPW-militie" in de streek in bittere bewoordingen aangeklaagd.

(33) *Doorbraak*, 4 dec. 1964, p. 4.

(34) Verslag Vlaams-Waals overleg, 18 dec. 1964, Pap. VVB.

(35) Motie voorgesteld op de VVB-persconferentie van 15 sept. 1965, Pap. VVB.

VII 'Walen buiten' en de grendelgrondwet verdiepen de kloof

De Leuvense universiteit zou een volgend belangrijk strijdpunt worden. De Vlaamse agitatie spitste zich hoe langer hoe meer toe op het verhuizen van de franstaligen naar Wallonië, tegen de mening van het episcopaat in. De VVB verzekerde kardinaal Suenens dat "meer en meer gezaghebbende Waalse stemmen zich uitdrukkelijk uitspreken" voor een katholieke universiteit op Waals grondgebied. Daels was overigens één van de oprichters van het 'Actiecomité inzake Leuven'³⁶.

De actie tegen de grendelgrondwet maar meer nog de agitatie rond Leuven blokkeerde de gesprekken van de VVB met Waalse federalisten. Bologne schreef te leurgesteld aan Daels: "Je ne crois pas qu'une rencontre des membres du Centre de Contact des fédéralistes flamands et wallons, soit opportune en ce moment pour les raisons que vous savez". Enkel een gesprek onder vier ogen met Daels leek hem nog zinnig³⁷.

De mogelijkheid tot dialoog werd opgehouden, ook aan Waalse kant. VVB-afdeling Hove had Jacques Yerna van de MPW uitgenodigd voor een debat op 6 mei 1966. De afdeling stuurde hem het verslag ter verbetering. Yerna wilde volgende zin in het verslag opgenomen zien: "Hij stelt vast dat de MPW inzake Brussel, momenteel geen vaste houding aanneemt omdat zij er zich van bewust is dat de oplossing van dit probleem zal afhangen van de komende onderhandelingen over federalisme". Dat hield de deur op een kier³⁸.

Ook de VVB bleef de deur openhouden maar de eisen betreffende Brussel waren onvervaard. De afkeer voor het strijdlustige FDF was immers zeer intens. "Het vergt derhalve dat de Waalse landgenoten de primauteit van het oplossen van de Vlaamse achterstand aanvaarden en volkomen verzaken aan elk bondgenootschap met de anti-Vlaamse en anti-democratische krachten in Brussel", schreef *Doorbraak* op 25 november 1966³⁹.

Pas in het voorjaar van 1967 was er weer informeel contact met Bologne, "met het oog op het hervatten van Vlaams-Waalse contacten". Bologne was op dat ogenblik vooral betrokken bij La Wallonie Libre. Zijn Vlaamse tegenhanger, Clemens Daenen was op 16 september 1964 overleden en hij werd opgevolgd door de Bruggeling Marc Boey, als VVB-verantwoordelijke voor contacten met de Waalse federalisten⁴⁰.

Belangrijk was dat de Waalse federaties van de BSP op 25 en 26 november 1967 te Verviers een apart, Waals congres hielden. De VVB reageerde zeer negatief op de voorgestelde resoluties. Er werd geen enkele poging ondernomen om, samen met Vlaanderen, "de Brusselse slokop" in te tomen. Er was "een totaal gebrek

(36) Daels aan Suenens, 17 feb. 1966, Pap. VVB. Over de voorgeschiedenis van de splitsing van Leuven, zie H. TODTS, W. JONCKHEERE, *Leuven Vlaams, splitsingsgeschiedenis van de Katholieke Universiteit Leuven*. Leuven, 1979.

(37) Bologne aan Daels, 1 maart 1966, Pap. VVB.

(38) L. Verreyt, secretaris van VVB-Hove, aan Daels, 12 mei 1966, Pap. VVB.

(39) *Doorbraak*, 25 nov. 1966, blz. 3.

(40) M. Boey aan Bologne, 8 april 1967, Pap. VVB.

aan visie op het probleem van de hoofdstad", en de Waalse claims op de Voerstreek bleven gehandhaafd⁴¹.

Een grondwetsherziening werd onafwendbaar naarmate de jaren zestig vorderden. Dat maakte een hernieuwd gesprek met de MPW misschien vruchtbaar. In ieder geval vond het politiek bureau van de VVB op 29 mei 1969 het noodzakelijk om terug te gaan praten. Gemakkelijk zou het stellig niet gaan. Op de Algemene Raad op 14 juni werd gesteld: "Daar waar de economische nood HET grote Waalse argument is, speelt ook het anti-Vlaamse element een belangrijke rol; dit zal zeker elk Vlaams-Waals overleg bemoeilijken"⁴². Maar vond de VVB-achterban ook dat een nieuw gesprek nuttig was? De twee debatten tussen Yerna en Daels die recent in Antwerpen en Gent waren doorgegaan "kenden te weinig publiek succes". Bovendien eiste het hoofdbestuur dat Daels ook in Wallonië moest kunnen optreden want dat was al te weinig gebeurd⁴³.

Op een politieke kaderdag van de VVB op 18 april 1970 hield Daels nog altijd de mogelijkheid open om met Waalse federalisten te gaan praten en ook met de Brusselse francofonen rond oud-socialist Paul-Henri Spaak. "Een bestendig overleg zou moeten groeien, waardoor sommige inzichten aan franstalige kant zouden kunnen gewijzigd worden; er kan aangestipt worden dat sinds de eerste contacten, de heer Spaak bvb. reeds inzake enkele punten 'bijgedraaid' is". Tijdens de discussie achteraf bleek evenwel dat een belangrijk deel van de militanten een dialoog met Spaak afwees. In een persmededeling de vorige dag had de VVB nog verklaard dat Waalse – de MPW van Yerna – en Brusselse federalisten voor de VVB potentiële gesprekspartners bleven⁴⁴.

De anti-Vlaamsgezinde stemming bij het Waalsgezinde publieke milderde niet en ook het bondgenootschap van de wallinganten met het Brusselse FDF bleef bestaan. Die stemming drukte ook op Yerna die zijn achterban volgde toen de grondwetsherziening dichter in het verschiet kwam. De VVB merkte dat ook op want het MPW-blad *Combat* werd grondig uitgeplozen. Het *VVB-Berichtenblad* van 1 juli 1970 blokkeerde: "La révision de la constitution of Yerna laat het masker vallen". Stopte daar elke mogelijkheid tot gesprek over de taalgrens heen?

Besluit

Een zeker overleg tussen Waalse en Vlaamse federalisten bleek mogelijk in de jaren zestig maar bleef beperkt tot enkele leidinggevende figuren. De achterban van flaminganten en wallinganten opteerde meer voor de confrontatiepolitiek. Daaraan was de respectievelijk anti-Vlaamse en anti-Waalse traditie in de bewegingen niet vreemd. Vlaamsgezinden vonden dat Vlaanderen nog veel achterstand in te halen had, terwijl wallinganten hun regio achteruit zagen gaan waarbij ze overtuigd waren dat die achteruitgang minstens gedeeltelijk veroorzaakt was door

(41) *Doorbraak*, 5 dec. 1967, blz. 1, 3 en 4.

(42) *VVB-Berichtenblad*, 16 juli 1969, met verslagen van politiek bureau en algemene raad.

(43) Hoofdbestuur, 6 dec. 1969, Pap. VVB.

(44) *Veertiendaags Berichtenblad van de VVB*, 6 mei 1970. Spaak was al eens uitgenodigd door VVB'ers voor voordrachten in Vlaanderen. Persoonlijke gesprekken met hem waren er ook al geweest.

de vooruitgang van Vlaanderen. Bovendien beseften de wallinganten dat hun numerieke minderheid slechts te compenseren was door een verbond met de Brusselse franstaligen, hetgeen hen des te meer naar de confrontatie met de Vlaamse beweging toedreef.

Daarnaast was de groeiende impact van Vlaamse en Waalse beweging ervoor verantwoordelijk dat het aantal federalisten in de loop van de jaren zestig in het parlement toenam, ondermeer via de aangroei van partijen als VU, FDF en RW. Ook Bologne zou senator worden, en in de traditionele politieke families schoot het federalisme eveneens wortel. Daardoor verloor het Vlaams-Waals overleg tussen VVB en Waalse onafhankelijke federalisten geleidelijk zijn betekenis. Het parlement en de partijen vormden nu immers de plaats voor overleg – en confrontatie – over de federale inrichting van het land.

Summary : Contacts between federlist elites in Belgium during the sixties.

Belgium is a rare example of a centralist state who federalized itself in a peaceful way by several steps since 1970. This process – still going on – is fundamentally provoked by the development of two subnations within the Belgian body : the flemish and the walloon. Within both of these nationalist movements there was a small elite who saw each other as allies in the struggle for federalization. They took contact during the sixties, a decade of heavy nationalistic agitation.

Studying these contacts makes clear that the alliance had no fundaments in the broader base of the movements. But still they are necessary to understand the previous history of the federalization process.